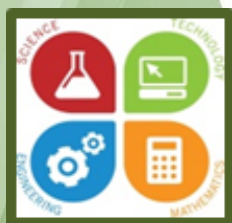
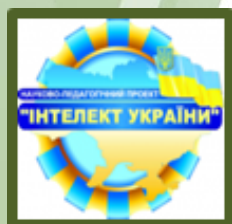

Обласний конкурс
«добрих практик» освітян Житомирщини
"Сучасна освіта - 2023"

*Пізнавально-розвивальний
словник «Словограй»
до твору В. Рутківського
«Джури козака Швайка»
(працюємо зі словом:
системно-логічно-доступно)*

Автор досвіду:
Андрієнко Лариса Федорівна,
вчитель української мови та літератури
ліцею №10 «ТРГУМФ»
м. Бердичева

Бердичів 2022

Схвалено методичною радою
ліцею №10 «Тріумф» м.Бердичева Житомирської області
(протокол №3 від 05.12.2022р.)

Укладач: **Андрієнко Л.Ф.**, керівник предметної методичної комісії учителів української філології та зарубіжної літератури, вчитель української мови та літератури, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист ліцею №10 «Тріумф» м.Бердичева Житомирської області

Рецензент: **Балашкевич А.В.**, вчитель української мови та літератури, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист ліцею №10 «Тріумф» м.Бердичева Житомирської області

У словнику до твору В. Рутківського «Джури козака Швайки» («На козацьких островах») подано слова, які вийшли з активного вжитку й викликають певні труднощі не тільки в тлумаченні їх лексичного значення, а й у використанні під час вивчення теми.

Запропонований матеріал методичної розробки допоможе поглибити знання рідної мови, збагатити словниковий запас, розвивати як усне, так і писемне мовлення, формувати навички роботи з текстом художнього твору. Увагу зосереджено на значенні слова, його етимології, синонімічному багатстві, вживанні в усній народній творчості та художній літературі, цікавинках, пов'язаних із тим чи іншим словом, системі вправ, які допоможуть не тільки розуміти значення слова, а й грамотно ним користуватися. Кожне слово проілюстровано малюнками, репродукціями, фото, таблицями у поєднанні з інтернет-ресурсами та інтерактивними вправами.

Робота може бути цікавою для творчо працюючих учителів української мови та літератури, які прагнуть формувати навички самостійності та забезпечити реалізацію мотиваційного компонента заняття, так і учнів 5-7 класів.

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ БЕРДИЧІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЛІЦЕЙ №10 «ТРИУМФ» М.БЕРДИЧЕВА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Семенівська, буд. 4, м. Бердичів, Житомирська обл., 13306,
тел.(04143) 4-09-49, 4-09-76, код ЄДРПОУ 22057207,
e-mail:lyceum10berd@gmail.com, web:nvk10berd.in.ua

08 грудня 2022 року №01-10/349

**Витяг з протоколу №3
засідання методичної ради
ліцею №10 «Тріумф» м.Бердичева
від 05 грудня 2022 року**

Присутні: члени методичної ради – 15 чоловік.

Голова методичної ради: Пугач С.В.

Секретар: Слюсар Л.С.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Презентація в закладі вчителями-предметниками матеріалів на міський етап обласного конкурсу «добрих практик» освітян Житомирщини «Сучасна освіта - 2023» у відповідності до Положення про обласний конкурс «добрих практик» освітян Житомирщини «Сучасна освіта».
2. Схвалити та затвердити методичні розробки педагогів ліцею і рекомендувати для участі у міському етапі конкурсу.

СЛУХАЛИ:

Андрієнко Л.Ф., яка представила власну методичну розробку «Пізнавально-розвивальний словник «Словограй» до твору В. Рутківського «Джури козака Швайка» (працюємо зі словом: системно-логічно-доступно)».

УХВАЛИЛИ:

схвалити та затвердити представлену методичну розробку Андрієнко Л.Ф. і рекомендувати її для участі у міському етапі обласного конкурсу «добрих практик» освітян Житомирщини «Сучасна освіта - 2023», як таку, що відзначається оригінальністю, новизною, творчим, авторським підходом та відповідає матеріалам навчальної програми, має практичне значення та матеріали якої відповідають Положенню про обласний конкурс «добрих практик» освітян Житомирщини «Сучасна освіта».

Голова методичної ради:

Світлана ПУГАЧ

Секретар:

Лариса СЛЮСАР

РЕЦЕНЗІЯ

на методичну розробку вчителя української мови та літератури
Андрієнко Л.Ф. ліцею №10 «Тріумф» м. Бердичева
«Пізнавально – розвивальний словник «Словограй»
до твору В. Рутківського «Джури козака Швайки»»

Найважливіше завдання учителя-словесника навчити учнів сприймати літературу як мистецтво слова, тому так важливо під час вивчення художнього твору не тільки познайомити учня зі словом, а й допомогти йому зрозуміти усі складові слова. Одним із найкращих посібників для роботи зі словом, а значить і для розвитку мовлення учнів, образного мислення, творчої уяви є словник.

«Словограй» - пізнавально-розвивальний словник, у якому упорядковано 14 слів до твору В. Рутківського «Джури козака Швайки» («На козацьких островах»). У запропонованому словнику послідовно, доступно, системно презентовано кожне слово. Етимологічна робота зі словом формує інтерес до мови, тлумачення значення слова дає змогу зрозуміти таке явище як багатозначність (полісемія), синонімічні ряди збагачують словниковий запас учнів, а різноманітні рубрики розкривають життя слова в усіх його гранях. Практична цінність пізнавально – розвивального словника полягає в можливості поєднувати не тільки роботу зі словом на уроці літератури, а й активно використовувати його на уроках української мови. Одним із завдань вивчення української літератури є підвищення загальної освіченості молодого покоління, розширення його культурно – пізнавальних інтересів. Матеріали, розміщені в словнику, повністю відповідають поставленим завданням, сприяють всебічному розвитку особистості, ілюструючи життя слова в тих чи інших сферах, тому надзвичайно цінними є практичні поради (словники), якими можна скористатися у повсякденному житті. Словникові статті ілюстровані уривками з текстів, але майже ніколи – малюнками, репродукціями, таблицями, фото - і відеоматеріалами. Запропонований словник до художнього твору яскраво оформлений, наповнений ілюстративним матеріалом, що сприятиме активізації пізнавальної активності учнів на уроці літератури.

Методична розробка виконана на високому науково-методичному рівні, матеріали подано грамотно, логічно, системно та доступно.

Словник рекомендовано для використання вчителями української мови та літератури під час вивчення твору В. Рутківського «Джури козака Швайки».

Вчитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії,
учитель–методист

Підпис засвідчую,
директор

Алла БАЛАШКЕВИЧ

Наталія РИБАК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
СЛОВНИКОВІ СЛОВА.....	7
1. Бузувір.....	8
2. Джури.....	10
3. Кресало.....	12
4. Куліш.....	14
5. Курінь.....	16
6. Люлька.....	18
7. Плавні.....	20
8. Пуцьвірінок.....	22
9. Сакви.....	24
10. Сіряк.....	26
11. Характерник.....	28
12. Швайка.....	30
13. Шабля.....	32
14. Ятір.....	34
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37

ВСТУП

Українське слово. Ти частка тих,
що вже давно померли,
їх кров живуша, їх жага нетлінна,
безсмертне і величне, як Говерла,
багате і дзвінке, як Україна.
Д. Луценко

Літературна компетентність, за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, трактується як готовність і здатність працювати з текстами різних художньо-естетичних систем, культурно - історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів. Відповідно, учня, який володіє такою здатністю, вважаємо компетентним читачем. Саме такому читачеві притаманно відчувати естетичну насолоду від художнього слова та цінувати надбання національної культури.

Художнє слово впливає на емоційну сферу дитини. Завдяки слову змінюється її ставлення до речей, перебудовується суб'єктивний світогляд.

Різноманітні словники є неocenними в роботі зі словом. Адже саме вони відіграють важливу роль у підвищенні рівня мовної культури як суспільства, так і окремої особистості. А що вже говорити про здобувачів освіти, які, працюючи на уроках української літератури зі змістом художнього твору, неначе губка, мають увібрати і знання, і досвід, і що найголовніше – пізнати силу слова.. Дуже важливо саме в цей час пробудити в учнів до нього увагу, вчити відчувати його красу, розвивати вміння як володіти словом, так і працювати з ним. На жаль, сучасні школярі живуть у віртуальному світі. Вони спілкуються короткими повідомленнями, фрагментарними записами, іноді зовсім спотворюючи як значення слова, так і його написання. Слово стає нецікавим, процес читання нудним, гальмується розвиток мовлення. Саме тому так важливо прививати любов до слова, розкривати перед учнями усі його грані: народження, вживання, розмаїття значень, вмирання, відродження. Сучасні словники дають відповіді на всі ці питання, пояснюють значення слів, їх написання, вимову, з'ясують етимологію, наводять синонімічні ряди і т. д. Однак уся ця інформація розміщена в різних словниках, їх багато. Чи захоче сучасний учень, який і так не переобтяжує себе читанням текстів художніх творів, працювати з такою кількістю різноманітних словників. Тут не лише учню, а й дорослому важко розібратися. А що вже говорити про шестикласників, у яких ще не сформовані навички роботи зі словом та й значення багатьох слів їм не є зрозумілим.

Уміння користуватися словником так само важливе, як і вміння користуватися підручником, довідником, електронними ресурсами.

«Словограй» - пізнавально – розвивальний словник, у якому упорядковано 14 слів до твору В. Рутківського «Джури козака Швайки», більшість з яких вийшли з активного вжитку й викликають труднощі при роботі з текстом не тільки в розумінні їх лексичного значення, а й у використанні під час вивчення теми.

Кожне слово супроводжується короткими тлумаченнями («Тлумачимо значення слова») та інформацією про його походження («Звідкіля ти, слово?»). У рубриці «Ой яка чудова українська мова!» наведено синонімічний ряд до слова, що сприятиме збагаченню мовлення учнів. Цікавою щодо цього є рубрика «Лови слово!», завдяки якій учні можуть відкрити для себе нові слова, про існування яких вони навіть не здогадувалися. Не менш цікавою є рубрика «Слово в усній народній творчості», що, на мою думку, дає змогу шестикласникам поглибити знання про українські прислів'я та приказки.

Працюючи зі словом на уроці літератури, часто не звертаємо увагу на його правопис, граматичні ознаки, вимову. От і живуть наші слова окремим життям на уроках мови та літератури. Слово нібито одне, а підхід у вивченні різний. Запропонована рубрика «Працюємо зі словом!» містить систему завдань, які допоможуть учню повторити вивчений на уроках мови матеріал, зокрема особливості вимови та відмінювання слів, поданих у словнику..

Не менш важливими є рубрики «А ти знав?» та «Це цікаво!», у яких зібрано пізнавальний матеріал про слово, його минуле та сьогодення, цікаві факти з життя слова. «Люби – рідне, читай (дивись) – українське!» - своєрідне звернення до шестикласників бути патріотами, любити та поважати рідну землю. «Пишаюсь!» - це про продовження традицій характерництва в умовах сьогодення.

Робота зі словом – це не один урок чи окрема тема. Це системна праця. Саме тому час від часу з'являється рубрика «Вивчатимеш!», яка інформує учнів, що з тим чи іншим словом вони будуть працювати в майбутньому. Звичайно, найважливішою роботою під час вивчення художнього твору є робота з текстом. Тому у словнику наведено рубрики «Працюємо з текстом!» та «А як у творі?», що дає змогу учням спостерігати за словом у змісті твору, знаходити та переказувати уривки тексту, де це слово вжито.

Кожне слово проілюстровано по – своєму, наведено фото- і відеоматеріали, ілюстрації, малюнки, репродукції, таблиці, а значна кількість рубрик допоможе побачити життя слова у всіх його гранях.

Словникові слова

БУЗУВІР

ПУЦЬВІНОК

ХАРАКТЕРНИК

КУРІНЬ

ЯТІР

ПЛАВНІ

СІРЯК

ШВАЙКА

ДЖУРИ

САКВИ

КРЕСАЛО

ЛЮЛЬКА

ШАБЛЯ

КУЛІЩ

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:
ірод, тиран, мучитель,
нелюд, недолудок, деспот,
живодер, кровопивця.

Тлумачимо значення слова!

БУЗУВІР, а, чол. Людина, яка виявляє крайню релігійну нетерпимість до інакомислячих, жорстоко переслідує їх; запеклий фанатик.

перен. Взагалі зла, жорстока людина; мучитель, гнобитель, недолудок.

Уживається як лайливе слово.

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Звідкіля ти, слово? ?

Походження не зовсім ясне. Більшість учених схильні вважати, що слово **бузувір** є наслідком зміни слова **бусурман** (мусульманин) та поєднанням його зі словом **віра**.

БУЗУВІР

Народ скаже, як зав'яже!

Слово в усній народній творчості!

Бузувіру не йми віри.
Не з доброї муки зліплений.
Злості повні кості.
Сердите, аж у роті чорно.

Лови слово!

Бузувірство — надмірна жорстокість; жорстоке ставлення до кого-небудь чи , чого-небудь.

бузувір - іменник, чоловічий рід, істота

ВІДМНОК	ОДНИНА
Називний	бузувір
Родовий	бузувіра
Давальний	бузувірові, бузувіру
Знахідний	бузувіра
Орудний	бузувіром
Місцевий	на/у бузувірі, бузувірові
Кличний	бузувіре

Працюємо зі словом!

Пригадай особливості відмінювання іменників чоловічого роду II відміни.

Чому у давальному та місцевому відмінках іменник бузувір має дві форми?

Поясни правопис відмінкового закінчення в кличному відмінку.

Провідмінй слово у множині.

Залиши слово фонетично.

Живи за велінням Божим!

«Людина ласкава душі своїй
чинить добро, а жорстока
замучує тіло своє».

Приповісті (притчі) 11 :17
Біблія в перекладі
І. Огієнка. 1962 р. Лондон.

А ти знає?

Іван Огієнко (митрополит Іларіон)–
наш земляк.

А як у текст?

« - Та врятувався. І хлопців привів
за собою. Каже, якби ти не взяв тих
бузувірів на себе - не бачити б їм
Дніпра. А ти ж сам як викрутився,
га?

- То довга історія...»

У якому значенні в тексті
вжито виділене слово?

Про що йдеться в цьому уривку?

Скажи НІ – бузувірству!
НІ - бузувірам на цій землі!
Ти зможеш, бо ти – ЛЮДИНА!!!

Ой цюро ж мій молодесенький....

Народна творчість

Люби слово!

«Чурувати – бути чурою».

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:

цюра, жура, джурило, чура,
зброєносець, слуга-товариш,
паж, денщик, учень козака, новик.

Шураємо значення слова

ДЖУРА (ЧУРА) -
козацький помічник і
зброєносець, молодший
товариш, який разом з
козаками ходив у похід.

Люби – рідна, читай – українську!

Джура є у кошового
Шабель - п'ять, пістолів - сім.
Коня має вороного,
Булава завжди при нім.
Коник добре доглянутий,
Збруя сонцем сле.
Юний джура кошовому
На бандурі грає. **Олексій КОНОНЕНКО**

Заділя ти, слово? ?

Походження
терміну *джура* точно не
визначено. Очевидно, це спільне
індоєвропейське поняття — чи
слово з іранських мов
(скіфів/сарматів), занесене в
Подніпров'я. В іранських мовах
воно означає «товариш».

Душу - Богові, життя – Україні, честь – собі!

А ви знали?

В Україні проводиться Всеукраїнська
дитячо-юнацька
військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»).

Працюємо зі словом!

джу́ра (ч.) (іменник)

Відмінки	Однина
Називний	джу́ра
Родовий	джу́ри
Давальний	джу́рі
Знахідний	джу́ру
Орудний	джу́рою
Місцевий	на/у джу́рі
Кличний	джу́ро

Зроби фонетичний запис слова **джура** та
поясни особливості вимови.
Провідміняй слово у множині

Твори!

Створи сенкан зі словом **джури**.

Наприклад.

1. Джури.
2. Самостійні, наполегливі.
3. Допомагають, виручають, навчаються.
4. Переймають досвід козаків.
5. Майбутні воїни.

*Люби – рідна, чистай –
українське!*

Прослухай аудіозапис уривку української народної пісні «Пісня про Байду». Який варіант назви джур тут використано?

Які функції виконував джура у цій пісні?

Відповідь підтверджуй рядками з пісні.

Це цікаво!

«Джури» - перша приватна премія. Заснована в 2012 році В. Рутківським. Премією відзначаються нові твори українських письменників для дітей та юнацтва на історико – краєзнавчу тематику.

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:
криця, кресиво, огниво.

Лови слово!

КРЕСАТИ: (іскри) добувати;

Тлумачимо значення слова!

КРЕСА́ЛО, а, сер. Залізне або сталеве знаряддя для викресування вогню з кременю.

Академічний тлумачний словник
(1970—1980)

Звідкіля ти, слово? ?

Походження слова не встановлено. Вживається у багатьох слов'янських мовах. Більшість учених схильні до думки, що слово праслов'янського походження.

КРЕСАЛО

Пам'ятаєш?

Г.Х.Андерсен. Казка «Кресало».
У казці розповідається про солдата, який здобуває чарівне кресало.

А ти знаєш?

Українською мовою казку переклала Оксана Іваненко.

Народ скаже, як зав'яже!

Слово в усій народній творчості!

Вогонь кресати – не шапку кидати.
Добрий курець має люльку, кресало і тютюнець.

Кресь - та і єсть.

кресало - іменник, середній рід, неістота

ВІДМНОК	ОДНИНА
Називний	кресало
Родовий	кресала
Давальний	кресалу
Знахідний	кресало
Орудний	кресалом
Місцевий	на/у кресалі
Кличний	кресало

Працюємо зі словом!

Провідміній слово кресало у множині.

Запиши слово фонетично.

Повтори особливості вимови ненаголошених голосних.

Це цікаво!

Кресало масово почали застосовувати ще в період Київської Русі, адже сірників тоді ще не було. А за козацьких часів видобути вогонь за допомогою цього нехитрого пристрою могли навіть жінки. Що вже говорити про справжніх козаків. Навіть Сасько і Грищик уміють користуватися кресалом.

Щоб отримати відкритий вогонь треба було три речі: кресало, кремінь і трут. Кілька вправних рухів – і ти вже грієшся біля багаття.

Такий спосіб видобутку вогню був дуже надійним, бо не залежав від погоди, його можна було застосувати в складних ситуаціях.

А як у тексті?

«Ніч минула спокійно. Хіба що хлопцям було трохи холодно, бо ж свитки свої залишили в курені. І кресало також. Тож спали, щільно притиснувшись з обох боків до Барвінка, котрий не зводив погляду з куреня».

Он як?

Сьогодні є багато різних способів видобути вогонь. Сучасні запальнички майже нічим не відрізняються від старовинних кресал. Тільки трут замінили газ чи бензин. Мабуть, тому кресало називають стародавньою запальничкою.

Без кулеша ні до бою, ні до коша!

Народна творчість

(зменшене – кулешик)

Люби слово!

Кулешівник -горщик, у якому варять куліш.
Кулішарник – велика посудина, у якій варять куліш.

Слово в усній народній творчості

Народ скаже, як зав'яже.

Густенька каша, та не наша, а наш несолоний куліш – як хочеш, так і їж.
Хоч куліш, та з перецем.
Хоч куліш, та виделкою.

Звідкіля ти, слово? ?

На думку багатьох мовознавців, слово куліш походить від угор. *köles* — «просо». Однак остаточної версії не існує.

Бачив?

«Як козакн куліш варили» - анімаційний мультфільм, знятий студією «Київнаукфільм» у 1967 році.

Люби – рідна, дивись – українськ!

Шукаймо значення слова!

Куліш — українська національна страва; проста селянська (і козацька) їжа — густий суп (звичайно з пшона).

куліш - іменник, чоловічий рід,
неістота ()

Працюємо зі словом!

ВІДМІНОК	ОДНИНА
Називний	куліш
Родовий	кулешу
Давальний	кулешеві, кулешу
Знахідний	куліш
Орудний	кулешем
Місцевий	на/у кулеші, кулешу, кулешеві
Кличний	кулешу

Зверни увагу на родовий відмінок.
Яке фонетичне явище відбулося у
слові куліш при відмінюванні.

Поділи слова на склади.

Який склад закінчується на
приголосний, а який на голосний?

У сучасній українській мові
звуки **о, е** у відкритих складах
чергуються з **і** в закритих складах.

Смачного!

Вчимося готувати куліш!

Промите пшоно засипали в
казан з киплячою водою, для
смаку додавали одну-дві
картоплини, сіль, коріння, по
можливості зелень. Готовий
куліш затирали салом
із цибулею й часником.
Особливо смачним куліш
був із салом, шматком м'яса
(навіть солонини) або
рибиною. Готовим куліш
уважався тоді, коли пшоно
розварювалося повністю й
утворювалася кашоподібна
маса.

Це цікаво!

Відлік історії козацького
кулешу розпочався понад
500 років тому.

Секрет приготування
справжнього кулешу відомий
лише козакам.

Козаки щодня варили куліш
під час військових походів.

Страва готується на вогні під
відкритим небом.

У польових умовах куліш
готували на обід, а вдома,
зазвичай, на вечерю.

Він і зараз є однією з
улюблених народних страв

Найпростіше приготувати
козацький куліш з чотирьох
складників – пшоно, сало,
вода, сіль. А в поході

використовували фактично й
те, що було під рукою або
можна було здобути в лісі, в
полі, чи річці – різна дичина,
риба, дикий часник, гриби,
корінь айру... В результаті
виходила поживна, корисна
та смачна страва.

А як у тексті?

«З острова долинув легкий вітерець. Пилип принюхався.

- Кулішем пахне, - сповістив він.

-Та ним же, проклятючим, - згодився Василь. – Нічого іншого
хлопці варити не вміють».

«А коли доспів куліш, вони миттю забули про все на світі й
посунули до казана. Якійсь час ложки прудко бігали від рота до
рота, аж поки Байлем сказав:

- Гарний куліш! А ти, Семене, чом не їси?»

Перекажи уривок з тексту твору, де козаки зрозуміли, ким
насправді був Семен і чому він не обідав разом з усіма.

**Курінь на Січі – як церква для козака.
Народна творчість**

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:
буда, катрага, катряга, салаш.

КУРІНЬ

**КОЗАЦЬКИЙ
КУРІНЬ**

Лови слово!

Курінний – ватажок козаків, отаман.
Курінівка – табір, поселення, у якому живуть у куренях.

Тлумачимо значення слова!

1. Легка будівля, сторожка (на городах, баштанах і т. ін.).
2. Вбоге житло.
3. іст. Окрема частина запорізького козацького війська.
4. іст. Житло козаків, що складали таку частину війська.
5. іст. У період громадянської війни — військова частина революційного козацтва.

*Академічний тлумачний словник
(1970—1980)*

Слово в усній народній творчості

Народ скаже, як зав'яже!

Добрий курінь кращий від поганої хати.
Хати наші на цвинтарі, а вас прошу до куреня.
Біля куреня зібралась козацька рідня.
Хоч у курені, аби до серця мені.

Ти уважний?

Роздивись картину Фотія Красицького «Гість із Запоріжжя». Що ти помітив?

Звідкіля ти, слово? ?

Слово курінь має тюрське походження й може означати загін воїнів, натовп, плем'я.

За іншою версією – від праслов'янського *kuriti* – курити, випускати дим.

Працюємо зі словом!

курінь - іменник, чоловічий рід, неістота

ВІДМІНОК	ОДИНА
Називний	курінь
Родовий	куреня
Давальний	куреневі, куреню
Знахідний	курінь
Орудний	куренем
Місцевий	на/у курені
Кличний	куреню

Пригадай особливості відмінювання іменників чоловічого роду II відміни. Чому у давальному відмінку іменник **курінь** має дві форми? Постає слово **курінь** у кличний відмінок. Поясни особливості відмінкового закінчення. Від чого воно залежить? Запиши слово **курінь** фонетично.

А як у тексті?

«Ми його з дідом для наших збудували, - гордо повідомив Демко Манюня. – Так і назвали – воронівський курінь. Зсередини курінь видавався більшим, ніж ззовні. Під стінами лежали оберемки прив'ялої трави. Пахло чебрецем і м'ятою. Тут могло розміститися десятків зо п'ять народу».

Це цікаво!

Серед козацтва панувала рівність. Отаман і козак мешкали разом у курені. Харчувалися теж разом. У кожному курені був кухар, який мав хлопчиків – помічників. У курені зберігався одяг, посуд, зброя, речі домашнього вжитку та промислове знаряддя. Курені завжди були відчинені. Будь – хто міг зайти туди, відпочити, пообідати й рушити далі. Проте виносити щось із куреня було суворо заборонено.

Що ти можеш сказати про вчинок Тишкевича? Що чекає того, хто порушує козацькі звичаї?

«За хвилину один із човнів щез за верболозом. Тишкевич провів їх похмурих поглядом, тоді ще раз роззирнувся довкола й неквапом рушив до куреня.

...з куреня долинув тріск. Схоже, Тишкевич відламав якусь тичку. Затим долинуло радісне бубоніння:

- З пів сотні, не менше!

За хвилину Тишкевич вийшов з куреня. Став проти сонця і заходився розглядати в'язку лискучих бобрових шкурок.

-Княгині таких не носять, - задоволено зазначив він. Затим поклав в'язку біля входу й знову щез у курені».

«Чекатьмо миру! Подорожжмо Україною!»

Козацький курінь часів Запорозької Січі побудували на Хортиці й відкрили для туристів.

Вивчай своє! Люби українське!

А люлька – голубка нехай не вгасає.

С. Руданський

ЛЮЛЬКА

(зменшене — люлечка)

Лови слово!

Залюляшнти – закурити люльки.

Люла- велика люлька.

Люлешний – той, який любить курити люльку.

Люлечний – той, який стосується люльки.

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:

цибух, файка, носогрійка, цупечка, череп'янка.

? *Звідкіля ти, слово?*

Запозичення з турецької мови.

(тур. lüle, lülâ «трубка; трубка для куріння» походить від перс. lülâ)

Тлумачимо значення слова!

ЛЮЛЬКА и, жін. Приладдя для куріння, що складається з мундштука і чашечки для накладання тютюну.

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Слово в усній народній творчості

Народ скаже, як зав'яже!

Без люльки, як без жінки.

Козацька люлька- добра думка.

Покуримо люльки, щоб доля не журилася.

Люлька в зубах – шабля в руках.

З історії українських прізвищ

Козаки, які любили курити люльку, часто отримували від цього слова прізвиська, а згодом і прізвища. Найпоширенішими в Україні стали такі: Люлько, Люльчак, Люлька, Люльченко, Люльчук, Люльколюб. Так у 1756 році у козацьких реєстрах зафіксовано 17 згадок прізвища Люлька.

Працюємо зі словом!

ВІДМІНОК	ОДНИНА
Називний	люлька
Родовий	люльки
Давальний	люльці
Знахідний	люльку
Орудний	люлькою
Місцевий	на/у люльці
Кличний	люлько

Згадай визначення однозначних і багатозначних слів.

Однозначним чи багатозначним є слово **люлька**?

Яке ще, на твою думку, лексичне значення має це слово?

Яким словником ти скористаєшся для пошуку лексичного значення слова?

Ми не одні! Світ нас підтримує!

На підтримку України в 2014 році англійська люлькова компанія **Big Ben** випустила серію люлек **Tiffani Ukraine** жовто – блакитного кольору.

Працюємо з текстом!

«Так дивляться на те, що не вкладається в розум звичайної людини. Тоді швидко опустили очі й заховилися розпалювати свою люльку. На Санька, здається, він більше не звертав уваги.

Лише час від часу хлопець відчував на собі хоч і миттєвий, проте чіпкий і насторожений погляд».

Про кого йдеться в цьому уривку? Чому герой твору так зацікавився Саньком? Що особливого він помітив у цьому звичайному, на перший погляд, хлопчику?

Це цікаво!

Найдавніші знахідки на території Лаосу вказують, що люльку винайшли більше 5000 років тому.

Основним матеріалом для виготовлення козацьких люлек слугувала глина, дерево й очерет, які завжди оздоблювались і прикрашались.

За народним повір'ям, люльку не робили з осики, бо то прокляте дерево. Не годився й дуб. Наші предки вважали його священним деревом.

Пам'ятай!

Паління шкідливе для твого здоров'я!

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:

ЗАПЛА́ВА ЗАПЛА́В, ЗАПЛА́ВИНА,
МОКВА́ МОКЛЯ́К,
МЛА́КА, ЗАЙМИ́ЩЕ;
ОБОЛО́НЬ, ОБОЛО́НЯ, ОБОЛО́ННЯ.

Тлумачимо значення слова!

ПЛАВНІ, нів, мн. (одн. плавня, і, ж). Заболочені, порослі вологолюбною рослинністю низькі береги річок, що затоплюються під час повені.

Академічний тлумачний словник
(1970—1980)

ПЛАВНІ

Звідкіля ти, слово? ?

Науковці стверджують, що слово має давньоукраїнське походження.

Народ скаже, як зав'яже!

Слово в усній народній творчості!

Добре річці з потоками, а плавні з протоками.

Нема гори без долини, а річки без заплавини.

А ти знає?

Дніпровські плавні – це дуже заболочена місцевість, де русло ріки розбивається на велику кількість рукавів та утворює острови. Ґрунт таких островів утворюється із неперегнилих решток. Найпоширенішими рослинами є вологолюбні очерет та рогоз. У плавнях живе багато диких тварин, величезна кількість птахів.

Пригадай зміст твору і назви тварин, які жили на козацьких островах серед плавнів Дніпра.

Працюємо зі словом!

ВІДМНОК	МНОЖИНА
Називний	плавні
Родовий	плавнів
Давальний	плавням
Знахідний	плавні
Орудний	плавнями
Місцевий	на/у плавнях
Кличний	плавні

Запиши слово фонетично.

Добери до слова плавні 2-3 прикметники. Наприклад, блакитноокі, зелені. Відшукай слова, якими, на твою думку, могли б охарактеризувати плавні Санько і Грищик, Швайка та воронівці.

Говорить українською правильно!

На Полтавщині розташоване місто Горішні Плавні. Це наймолодше місто області, у якому живуть працьовиті й гостинні люди. Але як назвати мешканців міста з такою назвою? Ми – бердичівці, а вони?

Жителі Горішніх Плавнів – плавнівці, бо головне слово тут Плавні.

Читаємо уважно!

«А бій у плавнях не вщухав. Хтось із татарських тисяцьких у шалі наказав палити плавні. Та хіба ж можна було це зробити, коли поряд з однією торішньою очеретиною росли три зелені, що й не думали розгоратися? Тільки й того досяг тисяцький, що від ядучого диму стало менше комарів».

«І от знову плавні. Що ж робити? Мимоволі скосив очі на нігті. Вони були обгризені до краю, думати вже не було чим. Очевидним було лише одне: у плавнях з'явилася сила, з якою ординцям... не впоратись». Про яку силу, зароджену в плавнях, йдеться в цьому уривку?

Люби – рідня, читай – українське!

У 8 класі ти познайомишся із пригодницькою повістю М.Коцюбинського «Дорогою ціною». Плавні знову стануть місцем, де головним героям доведеться пройти через важкі випробування, щоб хоч на мить стати вільними. Воля – понад усе!

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:

ПТАШЕНЯ́, ПТАША́, ПОТЯ́; ГОЛОПУ́ЦЬОК,
ГОЛОЦЮ́ЦЬОК, ПИСКЛЯ́, ПИСКУ́Н.

*Тлумачимо значення
слова!*

ПУЦЬВІРІНОК, нка, чол., діал.

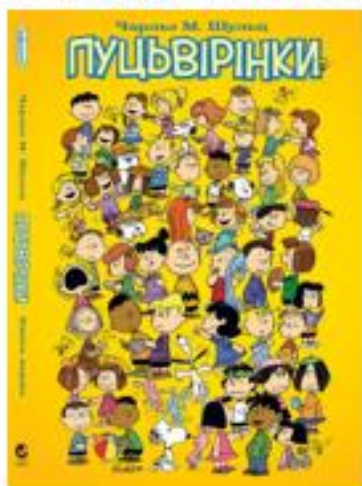
1. Безпере пташеня.
2. Маленька дитина.

Академічний тлумачний
словник (1970—1980)

ПУЦЬВІРІНОК

*Любиш комікси?
Шоді ця книга для тебе!*

Їх люблять мільйони людей у всьому світі!
Буде цікаво!

Звідкіля ти слово? ?

Науковці стверджують, що слово
має давньоукраїнське
походження.

Люви слово!

КОМІКС – МАЛЬОТИС

Люви українське!

пуцьвірінок - іменник, чоловічий рід, істога, однина і множина

ВІДМІНОК	ОДИНА
Називний	пуцьвірінок
Родовий	пуцьвірінка
Давальний	пуцьвірінкові, пуцьвірінку
Знахідний	пуцьвірінка
Орудний	пуцьвірінком
Місцевий	на/у пуцьвірінкові, пуцьвірінку
Кличний	пуцьвірінку

Працюємо зі словом!

Запиши слово фонетично.

Повтори особливості відмінювання іменників чоловічого роду в давальному і місцевому відмінку.

Склади речення зі словом **пуцьвірінок** у різних лексичних значеннях.

Повтори однозначні та багатозначні слова.

А ти знає?

Пташенята дуже беззахисні і не зможуть вижити без турботи своїх батьків. Не бери до рук малюків з гніздечка, якщо тобі пощастило його побачити, не руйнуй пташині гнізда! Відійди! Дай їм спокій, нехай живуть, адже твоя надмірна цікавість може злякати дорослих птахів, а без них жовтодзьобі не виживуть.

**Зроби добро – дай їм
вижити!**

Он як?

« - Неправда, - сказав Грищик. - Руки у вас вільні. От тільки ремінець ви забули заховати. Він у кутку на хутрі лежить. В'язень коротко лайнувся. Згодом додав: - Гадаєш, приємно, коли тебе якісь пуцьвірінки зв'язують?»
**Про що йдеться у цьому уривку?
У якому значенні вжито тут слово
пуцьвірінок?**

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:
торби, бесаги, бисаги.

САКВІ

(зменшені — *саківкі, саківки*)

Народ скаже, як зав'яже!

Слово в усній народній творчості!

Працуй від весни до зими – будеш мати
повні сакви.

Буде в торбі – будеш на горбі.

Що Бог не дав, то все в сакви поклав.

Буде в торбі – будеш на горбі!

Народна творчість

Тлумачимо значення слова!

САКВІ, ков, мн. Дві з'єднані одним
полотнищем торби, які перекидають
через плече (на груди й спину) або
через спину коня, осла і т. ін.

Академічний тлумачний словник
(1970—1980)

Звідкіля ти, слово?

?

Очевидно, давнє
запозичення з
народнолатинської мови.

Я як у творі?

«Сакви були повні
татарського одагу, вірний
Вітрик нетерпляче бив
копитом у землю,
та й Барвінок частенько
позирав туди, звідкіля
повівав сухий степовий
вітер».

«Із собою воронівці привели
трьох татарських коней під
сідлом. До боків із них
приторочені сакви. В одній
знайшли дві шапки –
малахайки».

«На галеві лежали сакви з
хутром. Та краще б їх ніколи
не бачити».

**Хто не хоче дивитися на
сакви з хутром і чому?
Перекажи цей уривок.**

відмінок	однина	множина
<u>Н.</u>	—	сакві́
<u>Р.</u>	—	сакво́в
<u>Д.</u>	—	саква́м
<u>З.</u>	—	сакві́
<u>Ор.</u>	—	саква́ми
<u>М.</u>	—	саква́х
<u>Кл.</u>	—	сакві́*

Працюємо зі словом!

Що ти можеш сказати про число іменника **сакви**? Чому в таблиці відмінювання відсутня форма однини. Як називаються такі іменники? Наведи кілька прикладів таких іменників та склади з ними речення.

А ти знаєш? Це цікаво!

«Сакви вело» - це велосипедні сумки, дуже популярні серед туристів. Створені вони за зразком сакво́в, якими користувалися наші предки. Такі сумки – сакви дозволяють рівномірно розподіляти вагу та безпечно рухатись дорогами.

Люби – рідне, вичай – українське!

У 9 класі ти познайомишся з творчістю видатного українського мандрівного філософа, мислителя, письменника **Григорія Сковороди**. Подорожуючи Україною, свій нехитрий скарб ніс у саквах, перекинутих через плече. «Благословенні ви, сліди, Не змиті вічності дощами, Мандрівника Сковороди З припорошленими саквами», - писав М. Рильський.

Знай! У цьому році ми відзначаємо 300-річчя з дня народження великого українця.

Хоч і в сіряку, а рівня справжньому козаку!

Народна творчість

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:
семиряга, кирея, кобеняк, свита.

Лови слово!

Сірячина - блаженський поношений сіряк; домоткане грубе нефарбоване полотно. **Сірячінний** – зроблений із сірячини.

СІРЯК

(зменшено - пестливе – сірячок)

Тлумачимо значення слова!

СІРЯ́К, а, чол.

1. Старовинний верхній довгополий одяг із грубого сукна.
2. зневажл., дорев. Незаможна людина; бідняк.

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Звідкіля ти, слово? ?

Запозичення з польської мови (п. **szarak** – сіре сукно; сіряк; (заст.) бідніший шляхтич).

Народ скаже, як зав'яже!

Закине вудку в чужу будку; дивись і тягне: як не сіряк, то свиту.

Ні холодно ні душно, як на святках у сіряках.

Якби не оковита, то були б у Панька і сіряк, і свита.

Слово в усній народній творчості!

Працюємо зі словом!

сіряк - іменник, чоловічий рід, істота і неістота

ВІДМНОК	ОДНИНА
Називний	сіряк
Родовий	сіряка
Давальний	сірякові, сіряку
Знахідний	сіряк, сіряка
Орудний	сіряком
Місцевий	на/у сіряку
Кличний	сіряку

Люби –

рідна, читай – українське!

(старовинна українська народна пісня, де описується одяг козака)

Омелько козак хороший,
Вздумав їхати на Запорожжє.
Він уже піднявся,
В синій жупан убрався;
Коня купив такого,
Як в отамана самого не було,
Сідло черкеське з пітником,
Уздечка новісенька з
байраком: Ратище з білого
жаліза,
Пару пістолетів із спизу,
Шабля востра у похви,
Весь маяток у сакви,
Сів на коня похилився,
Родиноньці поклонився і
поїхав.

Згадай, які слова називаються застарілими.

Доведи, що слово сіряк – застаріле.

Запиши слово фонетично.

Повтори поділ приголосних звуків на тверді,
м'які та помякшені.

Уважно розглянь ланцюжок слів :

Яке фонетичне явище відбулося у цих словах?

Переглянь відео «Козацький одяг. У що ж були одягнені козаки?», «Козацькі тренди. Вбрання»,
перейшовши за посиланням.

<https://www.youtube.com/watch?v=kLlpMCe0nN0>

<https://www.youtube.com/watch?v=60Z0qR3FJBk>

Що тобі найбільше запам'яталося?

А як у тексті?

«З - під **сіряків** почали визирати заспані обличчя Вирвизубових братчиків. Сам Вирвизуб голосно позіхнув, закинув подалі якусь костюмаку, що йому приніс турботливий Сирітка, і поцікавився:

- А чом це ви, діду, ще й молитви не прочитали, а вже лаятися почали?»

Лови слово!

Характернічити -
«чарувати, чаклувати»

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:
химородник, галдівник або заморочник

Заморочника й чорти бояться!
Народна творчість

Шукаймо значення слова!

Характёрник, химорóдник, галдóвник або заморóчник — назва віщуна, чаклуна на Запорозькій Січі, який вмів ворожити, лікувати поранених козаків, знав психотерапію, вправив з фізичної підготовки козаків, про що існує ряд історичних свідчень очевидців, народних легенд та переказів

Часто в різних джерелах слову «характерник» приписують грецьке походження: «character» – "відміни риса". Деякі дослідники стверджують що етимологію цього слова слід шукати допомогою санскриту – давньоаврійсь мови.

Звідкіля ти, слово?

Іван Сірко

Северин
Наливайко

Семен Палій

А ви знали?

Це найвідоміші характерники!!!

М. Кривоніс

Іван Богун

П. Сагайдачний

Працюємо зі словом!

Характерник \Rightarrow **характерництво**.
 Яким способом утворилося це слово?
 Які зміни відбулися при утворенні слова за допомогою суфікса **-ськ-**?
 Пригадай, які ще приголосні змінюються при утворенні слів із суфіксами **-ськ-**, **-ств(о)**?
 Утвори слова за допомогою цих суфіксів:
 козак –
 молодець –
 брат –

Характерник - іменник, ч.р., II відм., тв. група

Відмінки	Однина
Називний	характерник
Родовий	характерника
Давальний	Характернику, характерникові
Знахідний	характерника
Орудний	характерником
Місцевий	на характернику, характерникові
Кличний	характернику

Ми не одні!

У Англії надзвичайні здібності мали **чарівники**,
 у японців – **ніндзя**,
 у скандинавів – **берсеки**,
 у індійців – **йогіни**,
 а в українців
козак – **характерники**!

Працюємо з текстом!

«...Атож. Розумієте, Грищик, ну... такий же сирота, як і я. То ж нехай, гадаю, мені за брата буде.

- За чуру, - уточнив дід Кудьма.
- Що? – не зрозумів Швайка.
- За чуру, - повторив дід. – Або їх ще джурами звать. Зброю чистять, за конем доглядають. А їх за це вчать козацької справи.

Швайка ляснув себе по лобі.

- Ай , справді! Як же я сам не докумекав? Це навіть краще, ніж брат, - він погладив скуйовджену Грищикову голову.
- А от із Саньком... Заради нього я до вас , діду, і приїхав. Він радше вашим джурою міг би бути».

Про які особливі здібності Санька тут йдеться?

Пішилось!

А ти знаєш, що козаки – характерники завжди охороняли традиції та таємниці бойового мистецтва запорозького козацтва. За народними переказами та легендами, могли обертатися на вовків, ловити стріли руками, довго знаходитись під водою, нечутно рухатися. Сьогодні ці вміння продовжують бійці Сил спеціальних операцій.

Символ ССО – вовкулака, підперезаний поясом. Це козак – характерник, який має здібності перекидатися на вовка.

Бойове гасло «Іду на ви!» найкраще символізує хоробрість та відвагу кожного бійця.

Слава Україні!

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова: товсте шило,
шило.

**Знайомтесь! Його величність –
фразеологізм!**

Фразеологізм	Значення
поміняти шило на швайку 	невигідно здійснити обмін, одержати майже той самий результат або ще гірший
зробити з лемеша швайку	?
золота швайка мур пробиває	?

Швайка не нагайка!

Народна творчість

Тлумачимо значення слова!

ШВАЙКА, и, жін.

Ручний інструмент у вигляді товстої (перев. зігнутої) металевої голки на держалні для проколювання отворів, дірок; товсте шило.

Академічний тлумачний словник
(1970—1980)

Звідкіля ти слово? ?

Походження слова не зовсім ясне, однак більшість мовознавців схильні до думки, що назва походить від слів «швач», «шити».

А ти знає?

«Швайка» - народна гра.

Правила гри: поцілити товстим цвяхом в кільце, яке лежить на землі.

Спробуй, але будь обережним!

Люби українське!

швайка - іменник, жіночий рід,
істота і неістота

ВІДМІНОК	ОДНИНА
Називний	швайка
Родовий	швайки
Давальний	швайці
Знахідний	швайку
Орудний	швайкою
Місцевий	на/у швайці
Кличний	швайко

Це цікаво!

Українська народна назва бистрянки (риби родини карпових) – швайка. На жаль, занесена до Європейського червоного списку.

Чому цю маленьку рибку так назвали?

Бережи рідне!

Як ти думаєш, чому автор саме таким прізвищем наділив цього козака?

Працюємо зі словом!

Зверни увагу на форму давального та місцевого відмінків. Що ти помітив?

Провідміняй слова шапка, люлька.
Повтори чергування приголосних звуків.

Швайка – швайка.

У якому значенні вжито ці два слова? Чи залежить правопис слів від лексичного значення?

Повтори правила вживання великої букви.

Склади речення, у яких слово ШВАЙКА писатимеш як з малої, так і з великої букви.

А як у творі?

«А здоровань то обіймав Пилипа, то відсторонював його та ляскав широкою долонею по плечу.
- Гей, живемо, друже! Ще не раз загонимо татарам швайку в одне місце, га?»

« - Ану, хлопці, угадайте, кого явам привіз? – запитав Василь і, не чекаючи відповіді, сповістив:

- Самого Швайку зляпав, от кого!

Ті, що сиділи довкола вогнища, хутко звелися на ноги і з шанобливим подивом оточили Швайку».

На лезі шаблі наша воля!

Народна творчість

Ой як чудова українська мова!

Синоніми до слова:

клинок, домаха, шашка,
корабеля, палаш, шпага.

Тлумачимо значення слова

ШАБЛЯ, і, ж. Холодна,
перев. кавалерійська зброя з
зігнутим сталевим лезом і го-
трим кінцем.

Академічний тлумачний
словник (1970—1980)

Слово в усній народній творчості

Народ скаже, як зав'яже!

Береженого Бог береже, а козака **шабля**
стереже.

Козаку лучче промінати **шаблю** на веретено,
ніж напасти вдвох на одного.

Шабля раниць тіло, а слово - душу.

Дай Боже воювати і **шабель** не виймати.

Доки **шабля** в руці, то ще не вмерла козацька
мати.

?

Звідкіля ти, слово?

Слово «шабля» походить від
угор. *szablya*, етимологія
якого неясна: чи від *szabni*
(«різати, кроїти»), чи воно є
запозиченням з тюркських
мов.

«...чом би йому не покликати нас і тоді,
коли рушить на ординця? Усе ж таки
шість гарних **шабель** до зими, знаєте,
як би стали в пригоді!»
«Джурн козака Швайки»

А ви знали?

Слово «шабля» у давні часи вживалося як одиниця підрахунку .

Отримати **шаблю** справжній січовик міг лише двома шляхами —
у спадок від батька чи діда або здобути в бою.

Шабля мала особливе значення для козака-лицаря.

У козацькому середовищі ставилися до **шаблі** як до
символу військової звитяги.

Граємо зі словом!

ша́бля

іменникіночий рід1 відмінам'яка група

називний	ша́бля
родовий	ша́блі
давальний	ша́блі
знахідний	ша́блю
орудний	ша́блею
місцевий	ша́блі
кличний	ша́бле

1. Склади й запиши в робочий зошит 1-2 речення зі словом **ШАБЛЯ** в орудному або кличному відмінку. Повтори відмінювання іменників I відміни.
2. Добери до слова **ШАБЛЯ** 2-3 прикметники. Який із цих прикметників ти поставиш першим? Чому?

Відчуваєш??

Переглянь танець козаків з шаблями
«Ой там попід горою козакі ідуть»

<https://www.youtube.com/watch?v=I4SUYIvI2ZI>

Що ти відчув? Чому?

Згадуєш?

Назви твір українського письменника,
де головні герої подорожують Україною
в пошуках козацької реліквії.
Чим виявилась ця реліквія?
Що вона символізує?

Граємо з текстом!

Упізнай уривок твору. Про що тут йдеться?

— Еге ж, ваша правда, діду, — згодився Василь. — Ми оце між собою по дорозі говорили, і ось до чого дійшли. Коли вже Вирвизуб запросив нас до спільної рибалки, то чом би йому не покликати нас і тоді, коли рушить на ординця? Усе ж таки шість гарних **шабель** до зими, знаєте, як би стали в пригоді!

Випиши в зошит 1-2 речення з тексту з цим словом.

Знайди в тексті уривки, де згадується слово **шабля**, та перекажи їх вголос.

Ятером води не носити.

Народна творчість

Ой яка чудова українська мова!

Синоніми до слова:

хватка, жак, верша, ятірець,
ятеріна, в'ятер.

*Тлумачимо значення
слова!*

ЯТІР,
ятера, чол. Риболовне
знаряддя типу пастки
(сітка, натягнута на
обручі), що його
встановлюють на дно
водоймищ.

Академічний тлумачний
словник (1970—1980)

ЯТІР

Звідкіля ти, слово? ?

Мовознавці стверджують, що слово
запозичене з балтійських мов, де
утворилося від прабалтійського *vente*
– «прут».

Народ скаже, як зав'яже!

*Слово в усній народній
творчості!*

Ятером води не носити, кулаками
воріженьків не розбити.

Відгадай!

В чистім полі попутані коні,
Вузлики знати, - не можна
розв'язати.

Люби – рідна, читай – українське!

«Рибалка». Євген Гребінка (уривок)

Усю торішню зиму
Рибалка ятером ловив в тій річці рибу;
Рибалка байдуже, аж ось прийшла весна,
Пригріло сонечко і з поля сніг погнало;
У річку сніг побіг, і Оржиця заграла,
І ятір, граючи, водою занесла.
"Уже ж вона мені отут сидить в печінках,
Ся річка каторжна! —рибалка став казати.-
Куць виграв, куць програв, ось слухай лишень,
жінко:
Піду я до Сули скажену позивати».

ятір - іменник, чоловічий рід, неістота

ВІДМІНОК	ОДНИНА
Називний	ятір
Родовий	ятера
Давальний	ятерові, ятеру
Знахідний	ятір
Орудний	ятером
Місцевий	на/у ятері
Кличний	ятере

Працюємо зі словом!

Повторюємо!

Повтори поділ на групи іменників II відміни з основою на -р.
Поясни, чому іменник ятір утворює кличний відмінок за допомогою закінчення -е.
Які ще закінчення можуть бути в кличному відмінку іменників твердої групи?
Повтори особливості відмінкових закінчень у давальному відмінку.
Запиши слово фонетично.
Скільки звуків позначає буква я. Чому?

Це цікаво!

Ятер - знаряддя для рибної ловлі. Його особливість у тому, що риба у нього запливає, а випливати вже не може, бо отвір дуже вузький.

Ятери у давні часи плелися з лози, яка була міцною, гнучкою і не боялася води.

Зазвичай ятери розташовували на протоках малих річок та мілководді.

Трусити ятір означає забирати впійману рибу.

А як у тексті?

« У кутку валялося кілька старих арканів і щербата сокира з коротким держакком. За курунем на гіллі сушилася рибальська сіть і кілька ятерів».

Як рибалили козаки на островах і хто їх навчив плести неводи?

А ти знає?

Любиш рибку? Тоді зауваж:

у наш час риболовля ятером -

це **браконьєрство**.

Бережи природу!

ВИСНОВКИ

Максим Рильський стверджував, що «...повний словник будь-якої мови – це ідеал, до якого можна лише прагнути і якого ніколи не можна досягти...». Звичайно, зазначені словникові слова не вичерпують усього лексичного багатства твору Володимира Рутківського «Джури козака Швайки» («На козацьких островах»), а є лише зразками опрацювання слова на уроці української літератури під час вивчення будь-якого художнього твору. Праця над укладанням такого словника вимагає глибоких знань тексту, значних зусиль та багато часу.

Запропонований словник вийшов за межі власне мовознавчого або іншого призначення, він швидше є словником – довідником, який дає можливість допитливому учню не тільки черпати інформацію про слово, а й спостерігати за його адаптацією в сучасному житті. Укладаючи такі словники, беремо до уваги індивідуальні та вікові особливості кожного учня і класу в цілому, рівень сформованості читацьких умінь, уподобання та інтереси школярів певної вікової категорії. Працюючи з таким словником, учень не тільки осмислює, оцінює, робить висновки, повторює, пізнає, а й сам може взяти участь у наповненні сторінок цікавою інформацією, що стимулюватиме його до більш уважного читання тексту, то й просто до прочитання того, що раніше здавалося йому не надто цікавим.

Сучасний учень ніяк не може обійтися без словника, а сучасний учитель повинен зробити все, щоб заохотити учня до роботи з ним.

Отже, працюймо зі словом, плекаймо слово, черпаймо зі слова знання і досвід поколінь, щоб не обмілів рідний словограй!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Міністерство освіти і науки України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 20.09.2022).
2. Навчальні програми для 5-9 класів. Міністерство освіти і науки України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 21.09.2022).
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / керівники проекту: П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак ; Ін-т укр. мови НАН України, Ін-т мовознавства НАН України, Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Т. Шевченка. – Київ : Дніпро, 2009. – 1332 с.
4. Джури козака Швайки [Текст] : [іст. трилогія для дітей]. Т. 1 / В. Г. Рутківський ; худ. М. Паленко. - К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. - 334 с.
5. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1982. – 632 с.
6. Забіяка Віра. Робота зі словником/ Віра Забіяка //Дивослово. — 1998. — № 4. — С. 22-25
7. Закувала зозуленька. Антологія української народної поетичної творчості [Текст] : пісні, прислів'я, загадки, скоромовки. - К. : Веселка, 1989. - 606 с.
8. Максим Рильський про мову (до 90-річчя від дня народження) [Електронний ресурс] / вступ. ст. і підбір текстів Г. М. Колесник. – Режим доступу : <http://www.kulturamovuy.univ.kiev.ua>. – Назва з екрана
9. Практичний словник синонімів української мови. Київ. «Українська книга», 2000. - 480 стор.
10. Словник української мови в 11 томах / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І. К. Білодід. — Київ: Наукова думка, 1970—1980. 134 058 реєстрових одиниць.
11. Словники як джерело інформації. Роль словників у підвищенні мовної культури [Електронний ресурс] // Моя бібліотека. – Режим доступу : <http://www.mybiblioteka.su/3-69005.html>. – Назва з екрана.
12. Україна від А до Я: сучасний енциклопедичний словник / Уклад. Кожушко О. М. — Х.: Вид-во «Ранок», 2009.— 624 с.: іл. — ISBN 978—966—672—579—3.